

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Türkçenin Genel Sözlüklerinin Parçacıl Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation on The Microstructure of General Dictionaries of Turkish

Müjgan Bektaş

Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, mujganbekdas@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-4313-5880

Sami Baskın

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, samibaskin@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-4159-5480

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türkçe genel sözlüklerin madde düzenlemelerinin (parçacıl yapı) evrensel sözlük ilkelerine göre hazırlanıp hazırlanmadığını araştırmaktır. Bunun için Türkçenin genel sözlükleri arasından amaçlı örnekleme yoluyla belirlenen Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük çalışmanın temel veri havuzunu oluşturmuştur. Bu sözlüklerdeki madde içlerinin gereken niteliklere göre hazırlanıp hazırlanmadığını ortaya çıkarmak için önce 20 maddelik bir kontrol listesi hazırlanmıştır. Sonra sözlüklerden 5 isim, 5 fiil, 3 sıfat, 3 zarf, 3 zamir, 3 edat, 3 ünlem, 3 bağlaçtan oluşan toplam 28 madde incelenmiştir. Yapılan incelemede yirmisekiz maddenin parçacıl yapısı düzenlenirken iyi hazırlanmış bir Türkçe genel sözlüğün en az 237 sözlüksel girdiye sahip olması gerektiği ama Türkçe Sözlük'ün bu sayının %54,43'ünü (129 tane), Misalli Büyük Türkçe Sözlük ise bunun %61,18'ini (145) karşıladığı görülmüştür. Sözlüklerdeki eksiklikler belirlenmiş, bunların giderilme biçimi de örnek beş örnek madde üzerinden gösterilmiştir. Yeni hazırlanacak sözlüklerin, bu beş maddedeki önerilere benzetilerek yazılması sözlükleri evrensel sözlük bilimi ilkelerine uygun hale getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Sözlük bilimi, sözlük eleştirisi, sözlük yapısı, parçacıl yapı.

Abstract: The aim of this study is to investigate whether the microstructure of Turkish general dictionaries are prepared according to universal dictionary principles. Therefore, Türkçe Sözlük and Misalli Büyük Türkçe Sözlük determined by purposeful sampling among the general dictionaries, formed the main data pool of the study. 28 items, consisting of 5 nouns, 5 verbs, 3 adjectives, 3 adverbs, 3 pronouns, 3 prepositions, 3 exclamation points, and 3 conjunctions, were analyzed using a checklist of 20 items. It was determined that a well-prepared general dictionary should have at least 237 lexical entries. However, it has been seen that Türkçe Sözlük covers 54.43%, and Misalli Büyük Türkçe Sözlük covers 61.18% of this number. The deficiencies were determined, and the way of their elimination was shown through five sample articles. Writing new dictionaries by analogy with the suggestions in these five articles will make them compatible with universal lexicography principles.

Keywords: Lexicography, dictionary criticism, dictionary structure, microstructure.

GİRİŞ

Dil hakkında en başarılı ve en önemli bilgi kaynağı hiç şüphesiz sözlüklerdir. Bu yapıtlar, gerçek dünyada var olan ve gerçek zamanda derlenen sosyal ve kültürel eserlerdir (Ilson, 1985, s.5). Bu eserleri değerlendirmek (eleştirmek), içinde doğdukları yapıdan (sözlük ihtiyacı) başlayarak, hazırlanma süreci

Geliş Tarihi:21.03.2022

Kabul Tarihi:20.06.2022

Yayın Tarihi:31.08.2022

Atıf: Bektaş, M. & Baskın S. (2022). Türkçenin genel sözlüklerinin parçalı yapısı üzerine bir değerlendirme.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 628-649. Doi:

10.33437/ksusb.1090935.

ve kullanım aşamalarına kadar uzanan uzun ve farklı merhaleleri olan bir akademik uğraştır. Bu yüzden sözlük değerlendirmesi ya da sözlük eleştirisi, sözlüğün tarihsel geçmişindeki çalışmaları, onun derlenme aşamasını ve kapsamını, içeriğini ve diğer unsurlarını, özellikle diğer sözlüklerle karşılaştırılarak nasıl olduğunu, kullanıcıya uyup uymadığını, bilginin sunumunu, biçimini vb. durumları kapsar (Hartmann ve James, 2002, s.32). Örneğin sözlüğün yapısı ve kapsamı birçok yönden değerlendirilebilir. Sözlüğün içindeki kullanıcı rehberi, sözlüğün yapısı, madde girişi içindeki bilgilerin sunumu (sesbilgisi, telaffuz, heceleme, dilbilgisi, tanım, örnekler vb.) sıkı bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Çünkü sözlükler hazırlanırken, sözlük hazırlayıcılarının sözlükbirimlerin tanımlanması konusunda kullandıkları yöntem ve ölçütler oldukça önemlidir (Boz, 2009a).

Sözlük eleştirisi akademik bir uğraş olduğu için dikkatli ve özenli yapılmalıdır. Bunun için belli kurallar, kontrol listeleri, karşılaştırmalar, incelemeler çerçevesinde yürütülmelidir. Bu konuda hazırlanmış pek çok örnek uygulama, sorgulama ölçütü ya da yöntemi bulunmaktadır (Dash, 2007; Jackson, 2002; Hadebe, 2005). Örneğin Hadebe (2005), bir sözlük eleştirisinde şu soruların cevaplarına bakılabileceğini belirtmiştir:

- Sözlüğün türü nedir?
- Sözlük içinde kaç dil kullanılmıştır?
- Hedef kullanıcı kimdir?
- Hedef kullanıcıların ihtiyaçları ve becerileri nelerdir?
- Madde başı seçiminde hangi ölçütler göz önünde bulundurulmuştur?
- Madde başının sunumunda ve düzeninde hangi biçim tercih edilmiştir?
- Tanıklama için örnek cümleler nasıl seçilmiştir?
- Dipnotlar nerede, nasıl ve ne zaman kullanılmıştır?
- Hangi dil bilgisel bilgiler verilmiştir?
- Tanımlar hedef kullanıcı için açık, net ve basit midir?
- Sözlüğün bütüncül yapısı ile ilişkisel yapısı arasında bir uyum var mıdır?
- Yerden tasarruf etmek için hangi teknikler kullanılmıştır?
- Sözlüğün zayıf ve güçlü yönleri nelerdir? (Hadebe, 2005, s.16)

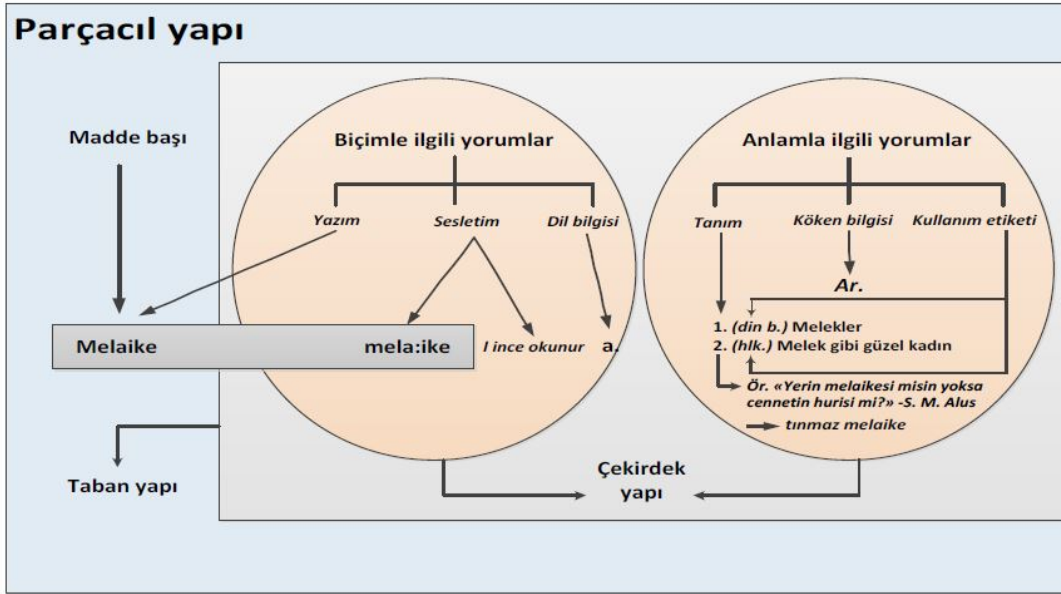
Hadebe'nin sorularını bir sözlüğe uygulanabildiği gibi birden fazla sözlük de bu sorular ışığında karşılaştırılabilir. Ayrıca bir soruya odaklanıp ona uygun derinlemesine bir inceleme yapmak veya kuramsal bir bilgi üretmek de mümkündür. Bu çalışma da sözlüğün geneli değil sadece parçalı yapısı (microstructure) konu edinilmiştir.

Parçalı yapı (microstructure)

Sözlüğe başvuranlar iki sıra şeklinde akan bilgi ile karşılaşır. Birinci sıra yukarıdan aşağıya belli bir düzen içerisinde (genellikle alfabetik veya tematik olarak) akar ve genellikle koyu yazılmıştır. Bunlar, madde başı olarak adlandırılır. Kullanıcıların ilk baktıkları yer burasıdır. İkinci sıra ise Türkçe için soldan sağa doğru akan ve kullanıcıların kafalarındaki soru işareti için aradıkları bilgiyi buldukları yerdir. Koyu yazılmış madde başını tamamlayan bu kısım, koyu renkli değildir. Madde başı ile birlikte bu alanın tümüne madde (sözlük maddesi) denmektedir. Bütün sözlük bir metin olarak düşünüldüğünde burası bir paragraf veya bütünün bir parçası olarak tanımlanabilir. Bu yüzden alanyazında mikro yapı ya da parçalı yapı olarak adlandırılmaktadır.

Parçalı yapı, sözlüğün iç tasarımının bir parçasıdır. Bu tasarım, hedef kullanıcının niteliği ve düzeyi dikkate alınarak yapılır (Engin, 2020: 152). Çünkü kullanıcılar için sözlüğün en önemli kısmı burasıdır. Onların kafalarındaki soru işaretlerinin çözümü, genellikle parçalı yapı içindeki bilgilerden biridir veya bir kaçıdır. Hartmann ve James (1998, s.94) parçalı yapıyı, "madde başının biçimsel ve

anlamsal özellikleri (yazım, telaffuz, dil bilgisi, tanım, kullanım, köken bilgisi) hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan sözlük kısmı” olarak tanımlamışlardır. Aslan (2020) bu tanımı içeren tasarımı Türkçe şöyle uyarlamıştır:

Şekil 1. Parçalı yapı, taban yapı ve çekirdek yapı (Hartmann ve James, 2002: 94'ten Ezgi Aslan uyarlamıştır.) Kaynak: Aslan, E. (2020: 160).

Yong ve Ping (2007, s.102)'e göre parçalı yapının en önemli hususu anlam bilgisi olsa da şekil 1'den de anlaşılacağı üzere, sözlük kullanıcıları anlam bilgisi dışında pek çok bilgi türüyle karşılaşır. Sözlüğün bu açıklayıcı kısmında kullanıcılar, "madde başı, heceleme, telaffuz, etimoloji, morfoloji ve dil bilgisi, anlam, tanımlayıcı örnekler ve alıntılar" (Dash, 2007: 250-259) gibi temel bilgi türlerini görürler. Buradaki bilgi türleri, girdinin uzunluğu veya niteliği; sözlük hazırlayanların, kullanıcıların, sözlük türlerinin vb. durumuna göre değişebilir. Ancak Jackson'a (2002, s.26-27) göre bir genel sözlükte aşağıdaki bilgi türlerinin bulunması beklenir:

- * heceleme
- * telaffuz
- * çekim ekleri
- * kelime türü
- * anlamlar
- * tanım
- * örnekler
- * kullanım
- * eklentiler
- * köken bilgisi

Jackson'un (2002, s.26-27) belirttiği özellikler bir genel sözlüğün parçalı yapısı için asgari şartlardır. Ancak bunların üzerine konabilecek pek çok dilsel materyal vardır. Örneğin bu araştırmada kullanılan kontrol listesi 20 maddelik bir gereklilik ön görmektedir. Bu da Jackson'un (2002, s.26-27) belirttiği özelliklerin neredeyse iki katıdır. Söz konusu bu kontrol listesi, yurtdışında yayımlanmış bilinirliği yüksek sözlükler (Oxford Dictionary of English vb.) ile Türkçenin genel sözlüklerinin parçalı yapılarındaki unsurlar incelendikten sonra elde edilmiştir.

Parçacıl yapıdaki bütün unsurlar, kullanıcı ihtiyaçlarına göre ayarlanmalı ve bilgiyi kullanıcıya minimum kelime kullanarak, kavram kargaşası yaratmadan, net bir şekilde iletmelidir. Zira bir eserin değeri onun kullanılabilirliği ile ölçülebilir. İyi bir genel sözlük, kullanıcıların aradığı bilgiyi kolayca bulabildiği ve bu bilgi ile sorunlarını çözebildikleri, aydınlandıkları bir kaynaktır. Buradaki bilgiler nettir, doğrudur, anlaşılabilir ve tutarlıdır. İyi bir genel sözlük, dilin gerçeklerinin sunumunda dürüst olmalıdır. Ana dil konuşmacısının kullanabileceği dilin çarpık kullanımlarını da öğreniciye vermelidir. Ayrıca iyi bir sözlük, parçacıl yapıda kullanıcıya sadece öğrenmek istediklerini değil, aynı zamanda öğrenmeleri gerekenleri de vermelidir. Bu yüzden sözlük hazırlayıcıları, dilde olup biten değişiklikleri yakından takip etmeli, iyi tarama yapmalı ve alan araştırmalarına önem vermeli. Aksi şekilde sözlüklerin kalitesinin düşeceği, yanlış bilgilendirmeye sebep olacağı ve alandaki gelişmelerin gerisinde kalacağı bir gerçektir (Boz, 2009b).

Türkçenin Genel Sözlükleri

Türkçenin sözlük mazisi 11. yüzyıla kadar dayansa da tek dilli (Türkçeden Türkçeye) genel sözlüklerin tarihi çok yenidir. Bu alandaki eksiklik fark edildiği için Türk Dil Kurumunun (TDK) öncelikli görevlerinden biri hep sözlüçülük ve Türkçe Sözlük olmuştur. Kurumun yaklaşık seksen yıllık çalışmaları, Türkçenin en önemli sözlüğünü ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında çeşitli kurumların, yayınevlerinin veya kişisel çabaların ürünü olan sözlükler de ortaya çıkmıştır. Son yüzyılda üretilen bu sözlüklerden en çok bilinenleri şunlardır:

Türkçe Sözlük (TDK): 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumu'nun ilk Türkçe Sözlük'ü 1945 yayımlanmıştır. Daha sonra bu eser sürekli geliştirilerek 11 kez matbu olarak kullanıcılara sunulmuştur. Bu eserde 77.005 madde başı, 15.287 madde içi olmak üzere toplam 92.292 söz bulunmaktadır. Bu sözlerin 53.451'i isim, 12.666'sı sıfat, 3.312'si zarf, 88'i zamir, 40'ı edat, 299'u ünlem, 50'si bağlaç, 9.912'si ise fiildir. Türk Edebiyatından seçilmiş 34.672 örnek cümleyle sözcüklerin tanıklandığı sözlük metni ise 1.454.903 sözden oluşmuştur (Türkçe Sözlük, 2011). Bazı kaynaklara göre bu eser, Türkçenin en güvenilir, en gelişmiş ve en güncel sözlüğüdür. Bu sözlüğün çevrimiçi sürümü TDK'nin genel ağında Güncel Türkçe Sözlüğü ismiyle yer almaktadır (Kalyoncuoğlu ve Özden, 2019).

Misalli Büyük Türkçe Sözlük: Yalnızca yaşayan Türkçenin sözcüklerini değil, tarihten beri Türkçede kullanılan sözcükleri içeren ve 100-150 yıllık metinlerin yeni kuşaklar tarafından okunup anlaşılmasına yardımcı olmak amacı güden Misalli Büyük Türkçe Sözlük, bir etimoloji sözlüğü olmamasına karşın sözcüklerin etimolojik açıklamaları da içermektedir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ün hazırlık aşaması 1972 yılında, yazım aşaması ise 1976 yılında başlamıştır. İnce kâğıda basılı üç büyük cilt, toplam 3750 sayfadır, 46035 ana maddeden oluşur. Ara maddelerle birlikte madde sayısı 61 bindir (Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 2010).

Örnekleriyle Türkçe Sözlük: Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ortaokul öğrencileri için hazırlanan bu sözlük, gerek hacmi (4 cilt) gerekse düzenleniş bakımından öğrenci sözlüklerini aşar. Bir genel sözlük hüviyetinde hazırlanmış olan bu eser, dört yüzden fazla eserin taranması ile elde edilmiştir. Sözlüğün bütüncül yapısı (makrostructure, madde başı listesi) hazırlanırken müfredatta yer alan tüm dersler dikkate alınmış ve bu derslerde karşılaşılabilecek kelimeler, atasözleri, deyimler vb. sözlüğe dâhil edilmiştir (Komisyon, 1994).

Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlük'ü güncel Türkçenin söz varlığını hedef alırken yani eş zamanlıyken Örnekleriyle Türkçe Sözlük'te tarihî kelimelere de yer verilmiş ve bunlar yine tarihî metinlerle örneklenmiştir. Bu yüzden sözlükte geçen ve Türkçe Sözlük'te yer almayan sözlerle (bercıs, şâğıl, fâriğ, güzer, ışâ, müheyyâ vb.) karşılaşmak mümkündür (Böler, 2006: 104-105).

Hayat-Büyük Türk Sözlüğü: Temeli Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türkî'sine dayanan bu eser, Şevket Rado tarafından yayımlanmıştır. Eserin yayımlanma amacını Rado, "Türk diline girmiş, yüzyıllar boyunca Türk şiir ve edebiyatında yer etmiş kelime ve tabirleri bir araya getirmek ve yeni nesillerin Türk damgasını taşıyan pek çok kelime ve tabirin manalarını kendi kendilerine bulmak imkânını vermek" (Rado, 1970: Önsöz) olarak açıklamıştır. Sözlük, temel kaynak olarak kendinden önceki sözlükleri, özellikle Kamus-ı Türkî'yi esas alsa da bu sözlüklerin taşıdığı kelime zenginliğine ek olarak o zamana kadar Türkçeye girmiş yeni kelimeleri kapsayacak biçimde hazırlanmıştır. 1970 yılında yayımlanan Hayat dergisinin Ağustos sayısında yayımlanan tanıtım afişinde sözlük için "Latin

harflerinin kabulünden sonra basılan en büyük Türk sözlüğü”, “Osmanlıca ve Türkçede kullanılan bütün kelimeler”, “40.000 kelime bir ciltte” gibi ifadelerle okuyuculara duyurulmuştur.

Doğan Büyük Türkçe Sözlük: D. Mehmet Doğan'ın ilk defa 1981'de yayımladığı bu sözlük, özellikle Türk edebiyatının seçkin yazar ve şairlerinden (Yunus Emre, Mehmet Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Nureddin Topcu vb.) yaptığı tanıklamalar ve geniş terim içeriği (tarih, mitoloji, spor vb.) ile ön plana çıkmaktadır. Nisan 2020'de yayımlanan haliyle sözlük, kelimelerin Osmanlıca yazılışlarını da içerir hale getirilmiştir (wikipedia, 2021). Yazar, sözlüğün Osmanlıca yazılışlarla zenginleştirilmesini iki nedene bağlamıştır. Birincisi, Osmanlıca öğrenme ihtiyacı veya merakı olanların ihtiyacına cevap vermektir. İkincisi ise “eski yazıyı” kullanan Irak, Suriye, İran gibi ülkelerdeki Türklerin sözlük kullanımını kolaylaştırmaktır (Doğan, 2020). Sözlükte 110.000'den fazla kelime, deyim, terkip ve atasözü bulunmaktadır.

Ötüken Türkçe Sözlük: Yaşar Çağbayır'ın 38 yıllık emeğiyle ortaya çıkmış olan bu sözlük, yazarın öğrencilik ve öğretmenlik yıllarında Türk dilinin, özellikle Türkiye Türkçesinin bütün söz varlığını içeren bir sözlük bulamamasından kaynaklanan ihtiyacına ürettiği çözümdür (Ötüken Sözlük, 2022). Ötüken Türkçe Sözlük, yazarın geçmişten günümüze üretilen edebi metinleri taramasıyla oluşmuş, kelimelerin zamanla kazandığı anlamları da içeren hem tarihi hem de günümüz Türkçe lehçelerinden bünyesinde barındıran geniş kapsamlı bir eserdir. Hem metinlere dayalı olması hem de zamanla kazanılmış kullanımları içermesinden dolayı Ötüken Türkçe Sözlük, Türkçeyi doğru ve etkin kullanmak isteyen ve metin çalışmaları yapan kişilerin başvurabileceği bir kaynaktır. Sözlük Osmanlıca alfabeyle göre hazırlanan bir dizine de sahiptir. 5 ciltten oluşan Ötüken Türkçe Sözlük'te Osmanlı imlasıyla yazılmış yaklaşık 130 bin kelime ve Türkçenin farklı dönemlerinden derlenmiş yaklaşık 316 bin kelime bulunmaktadır (Ötüken, 2022).

Türkçe Sözlük (100.000 Madde): Ali Püsküllüoğlu'nun Dil Hazinesi Dizisi adı altında yayımlanmış pek çok sözlüğü bulunmaktadır. Bu sözlükler ilkokul sözlüğünden genel sözlüğe kadar uzanan geniş bir yalpaeye sahiptir. Bazıları sadece kapsam bakımından (madde sayısı bakımından) diğerlerinden ayrılmaktadır. Bazılarının ise sadece kapağı farklıdır. Ancak yazarın Öz Türkçe Sözlük adlı eseri, Osmanlıca sözcük ve terimlerin Türkçe karşılıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bunun yanında genel sözlük kategorisinde yayımlanmış olan Türkçe Sözlük (100.000 Madde), yazarın bu alanda ürettiği en geniş kapsamlı eserdir. Eser adından da anlaşılacağı üzere 100.000 madde başı içermektedir. Kitabın kapak yazısındaki “Türkiye Türkçesinin büyük sözlüğü 100000 madde” ve tanıtım yazısındaki “Türkiye Türkçesinin son yirmi beş yılının en etkin ve eksiksiz sözlüğü” ifadeleri diğer sözlüklerde de rastlanılan iddialı sözlere benzemektedir. Bu eserde, genel sözlüklerdeki sözcüklerin biçimlerine ek olarak son yıllarda Türkçeye giren sözcük ve deyimlere, halk ağızlarındaki kullanımlara ve argolara da yer verilmiştir (Püsküllüoğlu, 2012).

Görüldüğü üzere ortaya çıkan tüm genel sözlükler, diğerlerinin ihtiyaçlara cevap veremediğini, bu yüzden yeni bir eser meydana getirilmesi gerektiğini belirten yazarlar tarafından yayımlanmıştır. Kullanıcıların temel ihtiyacının parçalı yapıda olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışma sözlüklerin bu kısmına odaklanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada tarama modellerinden biri olan betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli ilgili mevcut durumu saptamayı, olayı tasvir ederek problemi anlamayı amaçlar (Arıkan, 2013: s. 27). Bu çalışmada genel tarama biçimi tercih edilmiştir. Bu tarama biçimi, “çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir” (Karasar, 2012: s. 79). Var olan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012: 77).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye Türkçesi ile yazılmış genel sözlüklerdir. Bu çalışma, amaçlı örnekleme yoluyla belirlenen Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük ile sınırlandırılmıştır.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük veriler raporlanırken MBTS olarak kısaltılmıştır. Türkçe Sözlük'te 77.005 ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te 46035 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin tümünü incelemek mümkün olmadığından sözlüklerdeki kelime türlerinin dağılımı göz önünde bulundurulmuş ve bir örneklem oluşturulmuştur. Bu örnekte 5 isim, 5 fiil, 3 sıfat, 3 zamir, 3 zarf, 3 edat, 3 ünlem, 3 bağlaç olmak üzere toplam 28 madde bulunmaktadır.

Ölçme Araçları

Sözlük biliminin temel ilkeleri ve sözlüklerin parçacıl yapısı doğrultusunda yapılan alanyazın taraması sonucunda hazırlanmış olan bir kontrol listesi ile bu araştırmaya veri toplanmıştır. Ayrıca bu kontrol listesi alanında iki uzman görüşüne sunulmuştur. Öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ün parçacıl yapısını oluşturan sözlüksel unsurların sunumu bir kontrol listesi kullanılarak incelenmiştir. Bu kontrol listesi tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Sözlüklerin parçacıl yapısını değerlendirmek için oluşturulmuş kontrol listesi

	Ölçütler	Tanımı
1	Yapı bilgisi (YB)	Kelimenin alabileceği zaman, nesne vb. çekim ekleri ile türetme eklerini belirtir.
2	Ses bilgisi (SB)	Ünlü ile başlayan ek aldığında söyleyiş biçimi, ikinci hecedeki ünlünün düşmesi, yardımcı fiille birlikte kullanımı, ince veya kalın sıradan ek alma zorunluluğu vb.
3	Kelime türü (KT)	Kelimenin isim (i.), fiil (f.), sıfat (sıf.), zarf (zf.), zamir (zm.) vb. türlerini belirtir.
4	Heceleme (HC)	Birden fazla hecesi bulunan yapıların heceleme biçimidir. Özellikle eğitim çağındaki kullanıcıların baktıkları kelimenin satır sonuna geldiğinde nasıl bölündüğünü görmeleri önemlidir.
5	Telaffuz (TLF)	Vurgu, tonlama, ince veya kalın söyleyiş gibi kelimenin okunuşuyla ilgili bilgi verir.
6	Yazım bilgisi (YZB)	Düzeltilme işareti, uzunluk işareti gibi kelimeye has biçimlerin gösterilmesidir.
7	Köken bilgisi (KB)	Kelimenin tarihsel gelişimi, nasıl oluştuğunu ve hangi dilden alıntı olduğu ile ilgili bilgi demektir.
8	Çeviri yazı (ÇY)	Yabancı kökenli kelimeler için kelimenin orijinal harflerinin denkliği anlamına gelir.
9	Kullanım türü (KLM)	Argo, şaka, denizcilik, mantık, spor, mecaz, yeni, eski, kaba vb. gibi kelimenin kullanıldığı özel yerleri belirtir.
10	Tanım (TNM)	Kelimenin anlamının açıklandığı bölümdür. Kelime anlamının açıklayıcı bir tanımı yapıldıktan sonra kelimenin eş anlamlısı, zıt anlamlısı, yakın anlamlısı vb. verilebilir. Bunlar da tanıma dâhildir.
11	Tanımlama (TNK)	Edebi metinden örnekler veya kaynaksız örneklerden oluşan kelimenin kullanımına dair bölümdür. Resim kullanılmayan sözlüklerde madde başının alt anlamları da dâhil her anlamı için örnek cümle verilmelidir.
12	Eş dizimlere göndermeler (EDG)	Madde başı ile ilgili göndermelerdir. Sözlüklerde bunlara madde sonunda eklentiler bölümünde yer verilir. Örneğin beygir madde başı için atlama beygiri, dolap beygiri; şarap madde başı için kırmızı şarap vb. ifadeler eş dizimliliğe örnektir.
13	Özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi (ÖZN)	Halk diline yerleşmiş özenti alıntının Türkçe karşılığını belirtir. Örneğin, first lady maddesi için bak başbayan vb.
14	Yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim (YK)	Halk arasında yanlış kullanılan bir kelimenin doğru yazılımına gönderim yapar. Örneğin, abi maddesi için bak ağabey.
15	Farklı kullanım biçimlerinin gösterimi (FK)	Ağız, lehçe veya farklı kullanım biçimleri bulunan kelimelerin değişik biçimleri gösterilebilir. Örneğin, şarap-şarabşerab.

16	Deyim ve atasözleri (DA)	Kelimenin deyimleşmiş veya kalıplaşmış biçimleri anlamlarıyla ve örnekleriyle verilir. Ayrıca kelimenin içinde kullanıldığı atasözleri de yine bu bölüm içinde anlamlarıyla birlikte verilir.
17	Kullanım bilgisi (KLMB)	Sözlükte madde başının kullanımına dair verilen bilgi türlerinden biridir. Özellikle genel sözlüklerde, madde başının heceleme, dil bilgisi veya kelimenin konuşma metni içindeki durumu ile ilgili ek bilgi vermek için kullanılır (Hartmann ve James, 2002, s.150).
18	Başka maddelere gönderme (BMG)	Madde başı ile bağlantılı diğer madde başına gönderme yapma olarak tanımlanabilir. Sözlüklerde genellikle bkz., bakınız gibi etiketlerle gösterilir.
19	Teknik bilgi (TB)	Kullanıcıya anlatılması gerekli görülen bazı teknik bilgilerdir (familya bilgisi vb.). Özellikle hayvanlar ve bitkiler hakkında bir genel sözlükte bunlara yer verilebilir (Oxford Dictionary Of English (2010, s.xii). Örneğin, (zebra) /'zebrə/ /'zi:brə/ ► isim 1 siyah beyaz çizgileri ve dik yeleleriyle bir Afrika vahşi atı: ● Equus cinsi, Equidae ailesinden, genellikle yaygın kullanım zebra (E. Burchellii) Bu tanım Oxford Dictionary Of English (2010, s.2064) sözlüğünden alınmıştır.
20	Madde başının eski yazıyla gösterilmesi (OT)	Madde başının eski harflerle (Osmanlı Türkçesi) yazılması özellikle eski metinleri okuyan veya Osmanlı Türkçesi harfleriyle metin üretmek isteyen kişilerin çözüm üretmelerini kolaylaştıracaktır. Zira Türkiye Türkçesinin söz varlığının çok büyük bir kısmı Osmanlı Türkçesi ile ortaktır. Bu yüzden madde başlarının genel sözlüklerde iki ayrıç arasında Osmanlı Türkçesiyle de yazılması önemlidir. Osmanlıca Yazılışlı Doğan Büyük Türkçe Sözlük böyle bir ihtiyaca binaen ortaya çıkmış önemli bir kaynaktır.

Veri Toplama Süreci

Kontrol listesinde yer alan özellikler, Türkçe Sözlük ve MBTS yazılırken yazarlar tarafından takip edilen madde içi düzenlemelerin genel başlıklarıdır. Sözlük yazarları, Türkçe Sözlük'teki maddeleri hazırlarken bu hususlara riayet ettiklerini ön sözde belirtmişler. Dolayısıyla tüm sözlükte bu kurallara uyulmuş olması gerekmektedir. Bu kurallara uyulmaması, sözlük hazırlamada bir eksiklik veya hata olarak kabul edilmelidir. Fakat bu kuralların uyulmadığı yerler vardır. Bunlar istisnai durumlardır. Örneğin tek heceli bir kelime heceleme özelliğine sahip olamaz. Ya da sözlüğün kendisi Türkçe olduğu, Türk dilinin söz varlığına dayandığı için, Türkçe olan kelimelerin kökenlerini göstermesine gerek yoktur. Benzer şekilde yabancı kökenli olmayan kelimelerin, telaffuzuna veya çeviri yazısına sözlükte yer verilemez. Bu türden maddelerin incelenmesi sürecinde gerekli olmayan bilgilerin varlığına bakılmamıştır. Bu yüzden tek heceli bir kelime için heceleme özelliği gerekli olmadığı için (-) olarak değil (Ø) işareti ile gösterilmiştir. Olması gereken durumlar varsa onlar da (+) işareti ile işaretlenmiştir. Olması gerektiği halde o sözlüksel girdi ilgili eserde bulunmuyorsa (-) işareti ile belirtilmiştir.

Örneklem olarak seçilen 28 maddede dikkat edilen ilk husus, dolayısıyla yapılan ilk iş, Türkçe söz varlığının kelime türü bazında dağılımını kontrol etmek ve buna orantılı bir seçki hazırlamaktır. Kelime türü dağılımının oranı belirlendikten sonra her sözcük türüne, kendi nispetince bir liste oluştururken tesadüfî bir seçki hazırlanmıştır. Ancak her harften madde olması için seçki, bir harf için en çok üç madde ile sınırlandırılmıştır. İncelenecek maddelerin listesi hazırlandıktan sonra, kontrol listesindeki özellikler dikkate alınarak her bir maddenin sözlüksel gereksinimleri tespit edilmiş ve bunlara ne ölçüde riayet ettiğine bakılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, nicel bir araştırma çeşididir. Bu yüzden tarama sonucunda ortaya çıkan veriler, evrensel sözlük bilimi ilkeleri doğrultusunda yorumlanmıştır. Ele alınan sözlüklerde tespit edilen eksiklikler betimlenmiş, bunların giderilme biçimi de örnek beş madde üzerinden gösterilmiştir.

Türkçe sözlüklerin durumunu betimleyebilmek için dünyaca bilinirliği yüksek bir sözlük (Oxford Dictionary of English) de göz önünde bulundurulmuştur. Böylece Türkçe genel sözlüklerin tasarımının başka dillerdeki benzerleri ile de karşılaştırılması mümkün olabilmektedir.

BULGULAR

Bu çalışmada madde başlarının taşıdığı sözlüksel özelliklerin belirlenmesi ve bunların sözlükte gösterilip gösterilmediğinin kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Bu yüzden örnekleme dâhil edilen her bir madde başı belirtilen ölçütler (kontrol listesi) bağlamında incelenmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için önce madde başının sahip olması gerektiği sözlüksel unsurlar belirlenmiştir. Sonra bu niteliklerin hangilerinin Türkçe Sözlük'te ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te yer aldığına bakılmıştır. Ayrıca aynı maddelerin Oxford Dictionary of English'te nasıl gösterildiğine de bakılmıştır.

1. İsimler: İsim grubundan incelenen 5 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 2. İsimlerin parçalı yapı açısından sözlüksel gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıqlama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	Nezle				Kahvehane				Revir				Terör				Uykucu			
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	+	-	+	+	+	+	-		Ø			+	Ø			+	+	-	-	
SB	Ø				+	-	-		Ø				Ø				+	-	-	
KT	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-	-		+	-	-		+	-	-		+	-	-	
TLF	Ø				+	+	-		Ø				Ø				Ø			
YZB	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
KB	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	Ø			
ÇY	Ø				+	+	+		Ø				Ø				Ø			
KL M	+	+	-		Ø				Ø				+	+	+	+	Ø			
TN M	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TN K	+	+	+	+	+	-	+		+	-	+	+	+	+	-	+	+	-	-	+
ED G	+	+	-		Ø				Ø				+	+	-		+	+	+	
ÖZ N	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
YK	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
FK	Ø				Ø		+		Ø				Ø				Ø			
DA	Ø				Ø				Ø				Ø		+		Ø			
KL MB	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			+

BM	Ø				Ø				Ø			+	Ø			Ø				
G																				
TB	Ø				Ø				Ø				Ø			Ø				
OT	+	-	+		+	-	+		+	-	-		+	-	-		+	-	-	
Toplam	9	6	6	5	10	6	6	3	6	3	4	6	8	6	3	7	8	3	3	4

2. **Fiiller:** Fiil grubundan incelenen 5 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 3. Fillerin Parçalı Yapı Açısından Sözlüksel Gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	abartmak				havlamak				kaydolmak				rahatsızlanmak				yağmalamak			
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	Ø			+	+	-	+		+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+
SB	+	-	-		+	-	-		+	-	-		+	-	-		+	-	-	
KT	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-	-		+	-	-	+	+	-	-		+	-	-	
TLF	Ø			+	Ø				+	+	-	+	Ø				Ø			
YZB	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
KB	Ø			+	Ø			+	+	+	+	+	+	-	-		Ø			+
ÇY	Ø				Ø				+	+	+	+	+	-	-		Ø			
KLM	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
TNM	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TNK	+	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	+
EDG	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
ÖZN	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
YK	Ø				Ø				Ø				Ø				Ø			
FK	Ø				Ø			+	Ø				Ø			+	Ø			+
DA	Ø				+	-	-		Ø				Ø				Ø			
KLMB	+	-	+		Ø				Ø				Ø				Ø			

BM	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	
G																				
TB	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	
OT	+	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-		
Toplam	7	2	3	6	8	2	4	5	10	6	5	7	9	2	4	5	7	2	4	6

3. **Ünlemler:** Ünlem grubundan incelenen 3 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 4. Ünlemlerin parçalı yapı açısından sözlüksel gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	oley				eyvah				imdat			
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	Ø				+	-	+		Ø			
SB	Ø				Ø				+	+	+	
KT	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-	-		+	-	-	
TLF	Ø			+	Ø				+	+	-	
YZB	Ø				Ø				Ø			
KB	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
ÇY	Ø				+	+	-		+	+	+	
KLM	Ø				Ø				Ø			
TNM	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TNK	+	-	-		+	+	+	+	+	+	+	+
EDG	Ø				+	-	+		+	+	-	
ÖZN	Ø				Ø				Ø			
YK	Ø				Ø				Ø			
FK	+	-	+		Ø				+	-	+	
DA	Ø				Ø				+	+	+	+
KLMB	Ø				Ø				Ø			
BMG	Ø				Ø				Ø		+	
TB	Ø				Ø				Ø			
OT	+	-	-		+	-	-		+	-	+	
Toplam	7	2	4	4	9	5	5	4	12	9	10	5

4. **Edatlar:** Edat grubundan incelenen 3 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 5. Edatların parçalı yapı açısından sözlüksel gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	rağmen				gibi				başka			
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	∅			+	∅				+	-	+	
SB	∅				+	-	-		+	-	-	
KT	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-	-		+	-	-	
TLF	+	+	-	+	∅			+	∅			
YZB	∅				∅				∅			
KB	+	+	+		+	-	+	+	∅			
ÇY	+	+	+		∅				∅			
KLM	∅				∅				∅			
TNM	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TNK	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
EDG	∅				∅				+	+	+	
ÖZN	∅				∅				∅			
YK	∅				∅				∅			
FK	∅				+	+	+		+	+	+	+
DA	∅			+	+	+	+	+	+	+	+	
KLMB	∅				∅				∅			
BMG	∅			+	∅				+	-	+	
TB	∅				∅				∅			
OT	+	-	+		+	-	-		+	-	-	
Toplam	8	6	6	7	9	5	7	6	11	6	8	4

5. Bağlaçlar: Bağlaç grubundan incelenen 3 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 6. Bağlaçların parçalı yapı açısından sözlüksel gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özentî alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	ile				çünkü				ve			
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	∅		+		∅				∅			
SB	∅				+	-	-		∅			
KT	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-	-		∅			
TLF	∅				+	+	-		∅			
YZB	∅				∅				∅			
KB	∅			+	+	+	+	+	+	+	+	
ÇY	∅				+	-	+		∅			
KLM	+	+	+		+	-	+	+	∅		+	+
TNM	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TNK	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
EDG	∅				∅				+	+	+	
ÖZN	∅				∅				∅			
YK	∅				∅				∅			
FK	+	+	+		+	-	+		∅			
DA	∅			+	∅			+	∅			
KLMB	∅				∅				∅			
BMG	∅				∅			+	∅			
TB	∅				∅				∅			
OT	+	-	-		+	-	+		+	-	+	
Toplam	7	5	6	5	11	5	8	7	6	5	7	4

6. Zamirler: Zamir grubundan incelenen 3 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 7. Zamir Parçalı Yapı Açısından Sözlüksel Gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	öteki				hepsi				siz			
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	+	-	-		+	-	+		Ø			
SB	+	-	-		+	-	+		+	-	-	
KT	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-	-		Ø			
TLF	Ø				+	+	-		Ø			
YZB	Ø				Ø				Ø			
KB	Ø		+	+	+	-	-	+	Ø			+
ÇY	Ø				Ø				Ø			
KLM	+	+	+	+	Ø			+	Ø			
TNM	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
TNK	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
EDG	+	+	+		Ø				+	+	+	
ÖZN	Ø				Ø				Ø			
YK	Ø				Ø				Ø			
FK	+	+	+	+	Ø			+	Ø			+
DA	Ø				+	-	+	+	+	+	+	+
KLMB	Ø				Ø				Ø			
BMG	Ø				Ø				Ø			
TB	Ø				Ø				Ø			
OT	+	-	-		+	-	-		+	-	-	
Toplam	10	6	7	6	10	4	6	7	7	5	5	6

7. **Zarf**lar: Zarf grubundan incelenen 3 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 8. Zarf $ların$ parçacıl yapı açısından sözlüksel gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özentî alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	belki				çabukça			çoğu kez				
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	+	+	+		+	-			+	-		
SB	Ø				Ø				Ø			
KT	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+
HC	+	-	-		+	-			+	-		
TLF	+	+	-		+	+			Ø			
YZB	Ø				Ø				Ø			
KB	+	+	+		+	-			Ø			
ÇY	Ø				Ø				Ø			
KLM	Ø				Ø				Ø			
TNM	+	+	+	+	+	+		+	+	+		+
TNK	+	+	+	+	+	+		+	+	-		+
EDG	Ø				Ø				Ø			
ÖZN	Ø				Ø				Ø			
YK	Ø				Ø				Ø			
FK	+	+	+		Ø				Ø			
DA	Ø				Ø				Ø			
KLMB	Ø			+	Ø				Ø			
BMG	Ø				Ø				Ø			
TB	Ø				Ø				Ø			
OT	+	-	+		+	-			+	-		
Toplam	9	7	7	4	8	4		3	6	2		3

Kayıt bulunamamıştır

Kayıt bulunamamıştır. Ancak çok maddesinin alt maddesi olan çoğu kelimesinin bir alt maddesi olarak çoğu kez bilgisine erişilebilir.

8. Sıfatlar: Sıfat grubundan incelenen 3 madde başına ait veriler şöyledir;

Tablo 9. Sıfatların parçalı yapı açısından sözlüksel gösterimi

(yapı bilgisi: YB; ses bilgisi: SB; kelime türü: KT; heceleme: HC; telaffuz: TLF; yazım bilgisi: YZB; köken bilgisi: KB; çeviri yazı: ÇY; kullanım türü: KLM; tanım: TNM; tanıklama: TNK; eş dizimlere göndermeler: EDG; özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: ÖZN; yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: YK; farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: FK; deyim ve atasözleri: DA; kullanım bilgisi: KLMB; başka maddelere gönderme: BMG; teknik bilgi: TB; madde başının eski yazıyla gösterilmesi: OT)

Özellikler	asil				istemsiz			cefakâr				
	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE	Gereken Özellik	TS	MBTS	ODE
YB	∅			+	+	-		+	+	+	+	+
SB	∅				∅				∅			
KT	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+
HC	+	-	-		+	-			+	-	-	
TLF	∅				∅				+	+	+	
YZB	∅				∅				+	+	+	
KB	+	+	+	+	∅				+	+	+	
ÇY	+	+	+		∅				+	-	+	
KLM	∅				∅				+	+	+	
TNM	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+
TNK	+	+	+	+	+	-		+	+	-	+	+
EDG	+	+	+		∅				∅			
ÖZN	∅				∅				∅			
YK	∅				∅				∅			
FK	∅				∅				∅			
DA	∅			+	∅				∅			
KLMB	∅				∅				∅			
BMG	∅				∅				∅			
TB	∅				∅				∅			
OT	+	-	+		+	-			+	-	+	
Toplam	8	6	7	6	6	2		4	11	7	10	4

Kayıt bulunamamıştır

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bütün kültürlerde sözlük eleştirileri yapılmaktadır. Bu, sözlükçülüğün olumlu yönde gelişimi açısından önemlidir. Bugün dünyadaki en önemli sözlüklerden olan Oxford, Duden, Webster gibi kaynaklar, kendilerine yapılan eleştiriler sonucunda bu kaliteye ve kullanılabilirliğe ulaşmışlardır. Zira sözlük büyük bir sistemdir ve içinde milyonlarca veri bulunmaktadır. Bu verilerin yazılmasında, her ne kadar bilgi teknolojileri kullanılıyor olsa da hata yapmak, bir şeyleri gözden kaçırmak, eksik bırakmak

vb. olağan bir durumdur. Sözlük eleştirileri, sözlüğün bu eksikliklerini ortaya çıkarma, onları gidermenin yollarını gösterme işidir. Sözlükbilimsel araştırmalarının temel amacı, kullanıcı dostu gelişmiş sözlükler hazırlamak ve/veya bunların hazırlanmasına yardımcı olacak bilgileri sağlamaktır (Boz, 2015). Bu bağlamda bulgular kısmında ayrıntılı olarak verilen Türkçe Sözlük ve MBTS'ye ait parçacıl yapıdaki eksikliklerin sayısal dökümü şu şekildedir:

Tablo 10: *Türkçe Sözlüklerdeki Parçacıl Yapının Sözlüksel Girdiler Bakımından Durumu*

Sıra	Sözlük Maddesi	Asgari sözlüksel girdi sayısı	Türkçe Sözlük'te bulunan sözlüksel girdi sayısı	MBTS'de bulunan sözlüksel girdi sayısı
1	Kahvehane	10	6	6
2	Nezle	9	6	6
3	Revir	6	3	4
4	Terör	8	6	3
5	Uykucu	8	3	3
6	Oley	7	2	4
7	Eyvah	9	5	5
8	İmdat	12	9	10
9	Rağmen	8	6	6
10	Gibi	9	5	7
11	Başka	11	6	8
12	İle	7	5	6
13	Ve	6	5	7
14	Çünkü	11	5	8
15	Öteki	10	6	7
16	Hepsi	10	4	6
17	Siz	7	5	5
18	Belki	9	7	7
19	Çabukça	8	4	-
20	Çoğu kez	6	2	-
21	Abartmak	7	2	3
22	Havlamak	8	2	4
23	Kaydolmak	10	6	5
24	Rahatsızlanmak	9	2	4
25	Yağmalamak	7	2	4
26	Asil	8	6	7
27	Cefakâr	11	7	10
28	İstemsiz	6	2	-
Toplam		237	129	145

Bu tabloya göre yirmisekiz maddenin parçacıl yapısı düzenlenirken bir genel sözlükte en az 237 sözlüksel girdi olmalıdır. Türkçe Sözlük bu sayının %54.43'ünü (129 tane), MBTS de %61,18'ini (145) karşılayabilmektedir. Yani bu sözlüklerde asgari sözlüksel değerlerin neredeyse yarısı eksiktir. İncelenen maddeler göz önünde bulundurulduğunda MBTS'de söz konusu maddelerden 3 tanesi bulunmamaktadır. Yani sözlük, bütüncül yapı açısından da eksiktir. Bu yüzden adı geçen sözlükteki veriler 25 madde üzerinde elde edilmiştir. Her iki sözlüğün veri toplama aracındaki ölçütlere göre durumu şöyledir:

1. Yapı bilgisi: Kullanıcıların en çok merak ettikleri durumlardan biridir. Kelimenin kökü, gövdesi, nasıl türediği vb. durumlar genellikle madde başının tanımlanmasından önce verilir. Genel

- sözlüklerin, özellikle türemiş ve birleşik yapıdaki sözcükleri göstermesi hem eğitim açısından hem de konuya ilgi gösteren öğrenciler açısından önemlidir. İncelenen 28 madde başının 16 tanesinde yapı bilgisine ihtiyaç vardır. Fakat Türkçe Sözlük'te toplam 12 madde başının (havlamak, istemsiz, nezle, rahatsızlanmak vb.) yapı bilgisi verilmemiştir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te ise toplam 7 madde başının (terör, uykucu, öteki, revir vb.) yapı bilgisi verilmemiştir.
2. Ses bilgisi: Türkçede bazı ekler çok şekillidir. Bu çok biçimlilik, ünlü ve ünsüz uyumlarının bir sonucudur. Örneğin bulunma hali -da/-de/-ta/-te olabilmektedir. Ya da kelime sonunda bulunan kimi sesler (p, ç, t, k) ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında başka seslere (b, c, d, g, ğ) dönüşebilmektedir. Bunun yanında ünlüyle biten sözcükler, yine ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında iki ünlünün arasına "n, s, ş, y" harflerinden biri getirilir. Genel sözlüklerde madde başının bu türden değişimleri gösterilir (ahbap, -bı gibi). İncelenen 28 madde başının 14 tanesinde böylesi bir ses bilgisi gereksinimi bulunmaktadır. Bunların Türkçe Sözlük'te 14 tanesi (çünkü, başka, öteki, hepsi vb.) eksik bırakılmış, MBTS'de ise 13 tanesinde (abartmak, havlamak, başka vb.) verilmemiştir.
 3. Kelime türü: Her iki sözlükte tüm maddelerde kelime türü bilgisi verilmiştir. Sözlük yazarları, bu sözlüksel girdi için alandan tasarruf sağlayan kısaltmalar tercih etmişlerdir. Örneğin ad türü için Türkçe Sözlük'te a. kısaltması, MBTS'de de i. kısaltması kullanılmıştır.
 4. Heceleme: Bu sözlüksel girdi, özellikle yazma becerisinin geliştirilmesi, yazı biçiminin öğrenilmesi veya kelimeyi yazım bakımından birleşenlerine ayırma durumunun görülmesi açısından önemli bir bilgi türüdür. İncelenen 28 madde başının 26 tanesinde bu bilginin verilmesi gerekmektedir. Ancak Türkçe Sözlük bu sözlüksel girdiye hiç yer vermemiştir. MBTS'de ise sadece 2 madde başında (cefakâr ve başka) heceleme verisine yer verilmiştir.
 5. Telaffuz: Telaffuz bilgisi, kelimelerin doğru seslendirilmesi, vurgu ve tonlamanın gerekli yerlerde yapılabilmesi açısından önemli bir sözlüksel girdidir. İncelenen 28 maddenin 9 madde başı için bu bilgi türü girilmelidir. Türkçe Sözlük'te bütün madde başlarının hepsinde bu bilgiye yer verilirken, MBTS'de ise sadece 1 maddede (cefakâr) bu tür bir kayda rastlanmıştır.
 6. Yazım bilgisi: Bazı kelimeler düzeltme işareti gibi özel yazım biçimlerine sahiptir. İncelenen maddelerden sadece 1 tanesinde böyle bir durum bulunmaktadır. Her iki sözlükte de bu veriye (cefakâr) yer verilmiştir.
 7. Köken bilgisi: Sözlüklerde bir dilde var olan ve asılları başka dillere ait olan kelimeler bulunmaktadır. Bu ödünçlenmiş söz varlığının hangi dile ait olduğu bilgisi genel sözlüklerde kullanıcıların en çok aradığı bilgi türlerinden birisidir. İncelenen 28 maddenin 18 tanesi yabancı kökenlidir. Ancak bunların gösterimi Türkçe Sözlük'te 6 (oley, başka, hepsi, çabukça, rahatsızlanmak vb.), MBTS'de ise 3 (hepsi, eyvah, rahatsızlanmak) eksiktir.
 8. Çeviri yazı: Farklı alfabelere sahip dillerden ödünçlenen kelimelerin seslendirilmesini kolaylaştıracak (örneğin kalınlık, incelik, pelteklik vb. durumlarını gösterecek) simgesel aktarımlar oldukça önemli sözlüksel bilgilerdir. Türkçenin söz varlığında önemli bir yer tutan Arapça ve Farsça kelimelerin harf denkliği gerektiren durumları muhakkak sözlüklerde gösterilmelidir. Örneğin Arapçada var olan ص, س, ث işaretlerini (doğal olarak seslerine de) karşılık Türkçede sadece s işareti bulunmaktadır. Bu işaret de aşağı yukarı س harfine denk gelmektedir ki diğer iki işarete sahip ödünç kelimelerin varlığı ancak çeviri yazımın imkânları ile bilinebilir. İncelenen 28 maddenin 8 tanesi çeviri yazı gerektirmektedir ancak, Türkçe Sözlük'te bunların 3 tanesi (eyvah, rahatsızlanmak, cefakâr), MBTS'de de 2 tanesi (eyvah ve rahatsızlanmak) böyle bir özellikle donatılmamıştır.
 9. Kullanım türü: Veri toplanan 28 maddenin 6'sında sözlük yazarları tarafından madde başının kullanım türü bilgisi işlenmelidir. Fakat Türkçe Sözlük'te toplam 1 madde başının (çünkü) kullanım türü bilgisi verilmemiştir. MBTS'de ise toplam 1 maddenin (nezle) kullanım türü bilgisi verilmemiştir.
 10. Tanımlama: Kullanıcıların sözlükleri en çok tercih etmelerinin nedeni, anlamını bilmedikleri kelimelerin tanıma bakmaktır. Hem Türkçe Sözlük, hem de MBTS tüm maddelerde tanım bilgisini vermeyi ihmal etmemişlerdir.
 11. Tanıklama: Tanıklama madde başının anlamı ve kullanımı ile ilgili bilgilerin somutlaşmasını sağlayan çok önemli bir sözlüksel girdi türüdür. Zihinde kalıcılık ve kulakta haz bırakması açısından tanıklama örnekleri genellikle edebi metinlerden seçilir. Türkçe Sözlük'teki incelenen 28 maddenin 11'inde (rahatsızlanmak, kaydolmak, oley vb.), MBTS'nin ise 5 maddesinde

(kaydolmak, abartmak, uykucu vb.) tanımlama bilgisi yer almamaktadır. Bu, her iki sözlük için de önemli bir eksikliklerdir.

12. Eş dizimlere göndermeler: Aslında eş dizimlilik, bir sözcüğün kendisinden önce ve sonra gelenle tümcelerle kurduğu ilişkiyi temsil etmektedir (Can ve Öztürk, 2014, s. 312). Ancak bu çalışmada bir kelimenin yer aldığı (kök, gövde veya birleşik söz) olarak kullanılmıştır. Böylece madde başının içinde yer aldığı yapı, diğer sözlüksel girdilerden ayrılması sağlanmıştır. İncelenen 28 maddede 9 tane eş dizimlilik bilgisine yer verilmeliydi. Ancak Türkçe Sözlük'te 1 (eyvah), MBTS'de ise 3 yerde (terör, imdat, nezle) bu bilgi girişi eksik bırakılmıştır.
13. Özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimi: İncelenen maddeler arasında özenti alıntının Türkçe karşılığının gösterimini gerektirecek bir sözlüksel durum bulunmamaktadır.
14. Yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim: Dilde bazen yanlış bir biçim hızla yayılır ve doğru biçimin önüne geçer. Örneğin abi sözcüğü, aslı olan ağabeyi neredeyse unutturacak kadar yayılmıştır. Bu durumda genel sözlükler abi maddesini kullanıcılara sunarken bk. ağabey yönlendirmesi ile onları doğru olana göndermelidir. İncelenen maddeler arasında yaygın kullanımdan doğrusuna gönderim gerektirecek bir sözlüksel durum bulunmamaktadır.
15. Farklı kullanım biçimlerinin gösterimi: Genel sözlükler ağız veya lehçelerde ortaya çıkmış farklı kullanım biçimlerini gösterebilirler. Bu, sözlüğün yaygın etkisini arttıran bir sözlüksel girdi biçimidir. İncelenen 28 madde başının 8 tanesinde ağızlarda farklı söyleniş bilgisine ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak, Türkçe Sözlük'te bunların 3 tanesi (oley, imdat, çünkü) eksik bırakılmıştır. MBTS ise gerekli maddelerdeki farklı kullanım biçiminin tümü gösterilmiştir.
16. Deyim, atasözü ve birleşik fiillerin gösterimi: Deyim, atasözü veya birleşik fiiller dilin özel kullanım biçimleridir. Sözlüklerde önemli birer tanımlama aracı olarak kullanılan bu dil yapıları, genellikle madde sonunda yer alır. İncelenen 28 maddenin 5'ine ait deyim, atasözü veya birleşik fiil bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat Türkçe Sözlük'te toplam 2 madde başının (hepsi, havlamak) deyim, atasözü ve birleşik fiillerin gösterimi eksiktir. MBTS'de ise bu rakam 1'dir. Sözlükteki havlamak maddesinde deyim, atasözü ve birleşik fiillerin gösterimi yapılmamıştır.
17. Kullanım bilgisi: Özellikle genel sözlüklerde, madde başının hecelenme, dil bilgisi veya kelimenin konuşma metni içindeki durumu ile ilgili ek bilgi verilir. Buna kullanım bilgisi denmektedir. Bu özel bilgi türü incelenen 28 maddenin 1 tanesi için gereklidir. Türkçe Sözlük'te bu madde başına (abartmak) kullanım bilgisi verilmemiştir. MBTS'te ise gerekli kullanım bilgisi mevcuttur.
18. Başka maddelere gönderme: Sözlüklerde genellikle bkz., bakınız gibi etiketlerle gösterilen ve madde başı ile bağlantılı diğer madde başlarına gönderme yapan bu sözlüksel bilgi türüne incelenen 28 maddenin iki tanesinde (imdat, başka) ihtiyaç vardır. Türkçe Sözlük'te bu bilgiye rastlanmamışken, MBTS'de böyle bir girdiye tam olarak yer verilmiştir.
19. Teknik bilgi: Genel sözlüklerde madde başlarının kullanım alanıyla ilgili bazı teknik bilgilere ihtiyaç duyulabilir. Özellikle canlı varlıkların iyi anlaşılmasını sağlayacak soy (familya) bilgisi bu türden bir sözlüksel girdidir. İncelenen maddeler arasında teknik bilgi gerektirecek bir sözlüksel durum bulunmamaktadır.
20. Madde başının eski yazıyla gösterilmesi: Madde başının eski harflerle (Osmanlı Türkçesi) yazılması bütün maddelerde olması gereken bir girdi olarak ele alınmıştır. Fakat Türkçe Sözlük'te böyle bir bilgiye rastlanmamışken MBTS'de ise toplam 8 maddede (asil, cefakar, çünkü, ve vb.) bu girdiye yer verilmiştir.

Nitelik açısından ilgili sözlüksel girdilerde ortaya çıkan bazı sonuçlar:

► Sözlüksel bilgi itimat edilen bilgidir. Herkes zihnindeki dil ile ilgili bilgi eksikliğini sözlüklere başvurarak kapatmak ister. Bu yüzden sözlükler tutarlı ve doğru bilgi sunmak zorundadır. Kullanıcılar farklı sözlüklere başvurduğunda, aynı sözlüksel birimler için benzer bilgilerle karşılaşmalıdır ki bu itimat sarsılmasın. Örneğin Türkçe Sözlük'te "ile" madde başı kelime türü olarak bağlaç olarak gösterilmiştir. Fakat tanımlamada kullanılan "Çabuk bir süvari ile bana haber gönderiniz." (Ö. Seyfettin) cümlesinde ile bir bağlaç değil, edattır. Yine "caydırmak" madde başının Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te kelime türü fiil olarak verilmiştir. Ama verilen tanımlama cümlesinde bu madde başının isim biçimi yer almaktadır: "Alpaslan'ın caydırmasından çekinmişti"- Mustafa N. Sepetçioğlu. Sözlüklerin tüm bilgi türlerinde hata yapma lüksleri bulunmamaktadır. Onların eksik bıraktıkları sözlüksel unsurlar olabilir ancak yanlış gösterdikleri bilgiler bulunmamalıdır.

► Sözlükleri en çok öğretmen ve öğrenciler kullanmaktadır. Yani eğitim ortamında kullanılmaktadır.

Bu yüzden sözlükler, kelimelerin hecelenme biçimlerini muhakkak göstermelidir. Ancak Türkçenin genel sözlüklerinde böylesi bir özellik bulunmamaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi Türkçe sözlüklerin gelişimi açısından oldukça önemlidir.

► Sözlükler en çok barındırdıkları anlam bilgisi için tercih edilirler. Bu anlam ise merak edilen durumun anlaşılmasını sağlayan bir bilgi türüdür. Yani madde başının açıklayıcısı olmalıdır. Fakat Türkçe Sözlük'te tanımlar, sözlük bilimi açısından genel bir sözlük için hatalı olan girdilerle doludur. Örneğin tanımların birçoğu (kahvehane: kahve, terör: yıldırı, çabukça: çabucak vb.) sadece eş veya yakın anlamlısı verilerek tanımlanmıştır. Bu maddelerde madde başını açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu evrensel sözlükçülük kurallarına göre istenmeyen bir tanım türüdür. Çünkü kullanıcı için açıklayıcı tanım olması, o madde başının anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Bu şekildeki tanım sadece soyut bir varlığı somutlaştırmak için veya kısaltılmış sözlüklerde yerden tasarruf etmek için kullanılabilir. Türkçe Sözlük kapsamlı ve genel bir sözlük olduğu için bu tanımlar yenilenmeli ve yerine daha açıklayıcı tanımlar eklenmelidir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te ise bu tanım şekli incelenen maddeler içerisinde hiç kullanılmamıştır.

► Türkçe sözlüklerde bazı tanımlar döngüselidir. Bu tanım türünde, madde başının tanım içerisinde kullanılması söz konusudur. Bu durum, kullanıcıların madde başını anlamalarının önünde büyük bir engeldir. Herhangi bir dilsel birim yine kendisi ile tanımlanmamalıdır. Örneğin Türkçe Sözlük'te bazı tanımlar (yağmalamak: yağma etmek, kahvehane: kahve vb.) döngüselidir. Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te de (yağmalamak: yağma etmek, kaydolmak: kayıt yaptırmak vb.) bu şekilde tanımlar bulunmaktadır.

► Türkçe sözlüklerde bazı tanımlar, madde başının sadece Türkçedeki çeviri karşılığı ile sınırlıdır. Örneğin Türkçe Sözlük ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te bazı tanımlar (terör: yıldırı, oley: yaşı vb.) bu türdendir.

► Asırlar boyu tarihi seyri içinde Türkçenin söz varlığını ele alan Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te başvuru olan 28 madde başının 3 tanesine rastlanmamıştır. Bunlar: istemsiz, çabukça ve çoğu kez madde başlarıdır. Bu sözlüğün güncel Türkçeyi kapsayacak biçimde güncellenmesi gerekmektedir.

► Tanıklama eğer örnek cümle kullanımı biçimde olacaksa sözlüklerde iki türlü yapılabilmektedir. Birincisi ve en olması istenen biçimi edebi metinlerden seçilen cümlelerle olmasıdır. İkincisi ise sözlük yazarlarının kendi ürettikleri cümlelerdir. Madde başının kullanımına dair önemli bilgi veren bu sözlüksel girdi türünün Türkçe sözlüklerde ihmal edildiği görülmüştür. Türkçe Sözlük'teki incelenen 28 maddenin 10'unda (rahatsızlanmak, kaydolmak, oley vb.), MBTS'nin ise 7 maddesinde (kaydolmak, abartmak, uyucu vb.) tanıklama bilgisi yer almamaktadır. Bu, her iki sözlük için de çok önemli bir eksikliklerdir.

► Türkçe sözlüklerde yapı bilgisi için tutarlı bir yol izlenmemiştir. Kimi madde başlarının yapı bilgisi verilmişken kimi maddelerde bu sözlüksel girdi biçimi işlenmemiştir. Aynı durum kullanım türü bilgisi, çeviri yazı, telaffuz vb. sözlüksel girdiler için de söz konusudur.

► Bir kelimenin hangi dile ait olduğu, çok sık bir biçimde merak edilir. Bu bilgi türüne bakmak içinde kullanıcılar sözlüklere başvurur. Türkçe sözlüklerde köken bilgisi çoğu zaman işlenmiş olmasına rağmen bariz biçimde Türkçe olmayan kimi kelimelerin kökenine ait bir bilgi verilmemiş olması eksikliklerdir.

► Alıntı kelimelerin temel biçimleri madde başı iken alıntıldıkları dil belirtilmiştir. Ancak bu biçimler, Türkçe eklerle genişletildiklerinde yeni biçimleri için bir köken bilgisi etiketi eklenmemiştir.

► Deyim, Atasözü ve Birleşik Fiiller, hem madde başının zihinde somutlaştırılması hem de dilin özeli kullanım biçimlerinin gösterilmesi bakımından önemlidir. Madde başları ile ilgili bu türden kullanımlar genellikle sözlüklerde bulunmasına rağmen, bazı kullanımların eklenmesi için deyim, atasözü ve birleşik fiil derleminin güncellenmesi, genişletilmesi gerekmektedir.

► Genel sözlükler dil bilgisi kitapları değildir. Fakat dil bilgisi ile ilgili durumları örneklendiren kullanımlara sahiptir. Bu yüzden ses bilgisi, yapı bilgisi veya söz dizimi ile ilgili bilgilerin Türkçenin genel sözlüklerinde tekrar ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yeni hazırlanacak veya baskısı yapılacak sözlüklerde, tespit edilen bu ve buna benzer eksiklerin telafi edilmesi ve belli standartlar çerçevesinde evrensel sözlük bilimi ilkelerine uygun, Türkiye dışında hazırlanmış sözlüklerle yöntem ve içerik bakımından yarışabilecek yapıtların ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için de TDK'nin sözlükçülüğü kurumsallaştırarak sözlük yazımında bazı ölçütleri belirlemesi gerekir. Bu ölçütler sözlüğün hazırlanış amacına göre değişebilir. Ancak belirlenen ölçütlere uymadan hazırlanan sözlüklerin yayımına izin verilmemelidir. Sözlükçülük alanındaki eksiklikler tespit edilip giderildikten sonra Türkçe ile ilgili eldeki tüm metinleri kapsayan bir sözlük oluşturulmalıdır (Elbir ve Yıldız, 2013).

Hazırlanacak sözlüklere örnek olabilmesi için de şu maddeler tasarlanmıştır:

Şarap-Şarab-Şerab (شراب) -bı i.(şa-rap), Ar. şerâb "içecek şey" 1 Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usullerde mayalandırılmasından elde edilen alkollü bir içki, mey: Şaraplarımızdan ikram edemediğimize kederleniyorum- Refik H. Karay. 2 tasavvuf ilahi aşk: Tasavvufta şarap aşkı, muhabbeti, şevki ve vecdi temsil eder. Şarap gibi aşkta insanı kendinden geçirir- Süleyman Uludağ.

→**şarap bardağı, şarap çanağı, şarap fıçısı, şaraphane, şarap rengi, beyaz şarap, elma şarabı, kırmızı şarap**

Havlamak:(هاولامق), geçişsiz f. (hav-la-mak) (ses taklidi ha u' dan hav+la-mak) (Köpek) Hav hav diye bağırarak, ürümek: Havlar zaman zaman gece ufkunda bir köpek-Yahya Kemal. 2. Bağırarak, yüksek sesle azarlamak: Boşuna üzerime havlama, istediğini alamayacaksın.

ısıracak köpek havlamaz: Karşısındakini bağırıp çağırmakla korkutmaya çalışan kimse, eylemleri bir saldırıda bulunup zarar vermez.

Havlayan köpek ısırılmaz-Ömer Asıl Aksoy, 1995.

Cefakâr (جفكار), sıf. (ce-fa-kâr), (cefa: kâr) (Ar. Cefa ve Fars. -kar ekiyle cefa-kiir) 1. Cefa eden, eziyet veren: Bir merhaba gelmez asla dilinden/Daima cefakârsın Hak'tan bulasın (Gevheri). 2. (Anlam kaymasıyla) Cefa çeken, eziyet ve sıkıntıya katlanan, cefakeş: "Cefakâr anne", "Cefakâr Anadolu kadınına selam olsun"-Bahri Çelik.

Eyvah: (ايواه), ünl. (ey-vah), (eyva:h), (ey + vah) Far. eyvâh Beklenmedik, kötü, hoş gitmeyen bir haber veya olay karşısında duyulan acınma, üzülmeye sözü: "Eyvah, ne yer ne yâr kaldı!"-A. H. Tarhan. **Eyvahlar olsun:** Vah vah, aman, pek yazık!: Eyvahlar olsun! Aman Dürdâne, sonra ne yaparız? (Ahmed Midhat Efendi).

Belki: (بلکه), zf. (bel-ki), (be'iki) Ar. bel+ Far. ki 1. Olabilirki, muhtemel olarak: "İşte en basit bir sebep. Belki sadeliğinden tuhaf geliyor insana."- N. F. Kısakürek. 2.bağ. Olsa olsa, ya...ya..., ihtimal: "Belki bir sabah vakti, belki bir gece yarısı/ Artık nefes almayı bırakıp gideceğiz"- Z. O. Saba. 3. Olsa olsa, ancak: "O kadar ağır ki belki ikimiz berâber tutarsak kaldıracabiliriz." belki de "şu da olabilir" anlamında kullanılan bir söz: "Belki de bu durumun kusuru bizde."- B. Felek

Etik Kurul Onayı: Bu araştırmada, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesine uygun hareket edilmiştir. Araştırma, herhangi bir canlıdan veri içermediğinden etik kuruluna başvuru yapılmadan yürütülmüştür. Bu araştırma, yazar M. B.'nin 2017 yılında tamamladığı "Türkçe Sözlüklerin Parçalı Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. 2017 yılında ve öncesinde lisansüstü tezleri eğer herhangi bir canlıdan veri toplamayı gerektirmiyorsa etik kurul onayına ihtiyaç duymamaktaydı. Bu yüzden bu araştırmada etik kurul onayı bulunmamaktadır.

Yazarların Katkısı: Fikir – S.B.; Tasarım – M.B. ve S.B.; Verilerin Toplanması ve İşlenmesi – M.B.; Danışmanlık– S.B.; Verilerin Analizi ve Yorumu – M.B. ve S.B.; Alanyazın Taraması – M.B.; Yazma – M.B.; Eleştirel Değerlendirme- S.B.

KAYNAKÇA

- Arıkan, R. (2013). *Araştırma yöntem ve teknikleri*. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aslan, E. (2020). Sözlükleri oluşturan temel yapılar (terim ve tanım denemeleri), *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9(23), 155-169.
- Boz, E. (2015). *Kullanıcı ve sözlük ilişkisi*. *ERDEM*, 69, 41-52.
- Boz, E. (2009a). Sözlükbirimlerin tanımlanmasına anlambilimsel bir bakış. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/4, 172-183.
- Boz, E. (2009b). Çağdaş Türkçe sözlüklerde çokanlamlı madde başlarındaki anlamların sıralanma sorunu: 'klasik' örneği. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/8, 146-158.
- Böler, T. (2006). Türkçe sözlük (TDK) ile örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) karşılaştırma denemesi, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 101-118.
- Dash, N. S. (2007). *The art of lexicography*, Muhvic, V. ve Socanac, D. (Editör). *Encyclopedia of Life Support Systems* (s.224-276). Oxford: EoLSS Publishers.
- Doğan, D., M. (2020). *Doğan büyük Türkçe sözlük -Osmanlıca Yazılışlı -*, Ankara: Yazar Yayınları
- Elbir, B. & Yıldız, H. (2013). Türkçe öğretiminde sözlük kullanımı ve sözlükçülük, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 249-268.
- Hartmann, R.R.K. & James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Hadebe, S.(2005). Improving Dictionary Criticism In Ndebele. *Journal O African Lexicography*, 1-18.
- Ilson, R.(1985). *Dictionaries, lexicograph and language learning*. Headington Hill Hall: Pergamon Press Ltd.
- Jackson, H. (2002). *Lexicography: An introduction*. London: Taylor and Francis Routledge.
- Kalyoncuoğlu, Y. ve Özden, E. (2019). *TDK'nin tüm sözlükleri tek tıkla kullanıcının karşısında*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tdknin-tum-sozlukleri-tek-tikla-kullanicin-karsisinda/1506187> (erişim tarihi: 20.02.2022).
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 24. Basım. Ankara: Nobel Yayınları.
- Komasyon (1994). Eser hakkında birkaç söz, İçinde Örneklerle Türkçe Sözlük, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Komasyon (1995). *Nişanyan sözlük*, <http://www.nisanyansozluk.com/>.
- Komasyon (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Komasyon (2010). *Oxford dictionary of English*, Oxford: Oxford University Press.
- Komasyon (2011). *Türkçe sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ötüken Sözlük, (2022). *Sözlükten yararlanma*, <http://www.otukensozluk.com/sozlukhakkinda> (erişim tarihi: 25.02.2022).
- Ötüken, (2022). *Ötüken Türkçe sözlük (Tanıtım)*, <https://www.otuken.com.tr/otuken-turkce-sozluk> (erişim tarihi: 25.02.2022).
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe sözlük (100.000 Madde)*, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Rado, Ş. (1970). *Hayat büyük Türk sözlüğü*, Hayat, Ağustos 1970.
- Rado, Ş. (1970). *Hayat büyük Türk sözlüğü*, İstanbul: Hayat Yayınları.

Wikipedia (2021). *Doğan büyük türkçe sözlük*,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fan_B%C3%BCy%C3%BCk_T%C3%BCrk%C3%A7e_S%C3%B6zl%C3%BCk (erişim tarihi: 09.10.2021).

Yong, H. & Peng, J. (2007). *Bilingual lexicography from a communicative aspect*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.